

dr Stefania Środa-Murawska

Katedra Studiów Miejskich i Rozwoju Regionalnego/Wydział Nauk o Ziemi
Uniwersytet Mikołaja Kopernika

Przestrzenne zróżnicowanie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego Niemiec

WPROWADZENIE

Niemcy po II wojnie światowej, w wyniku ustaleń konferencji międzynarodowych w Teheranie, Jałcie i Poczdamie rozdzielone zostały na dwa odrębne państwa: Niemiecką Republikę Demokratyczną (NRD) pozostającą pod wpływem gospodarki socjalistycznej i Republikę Federalną Niemiec (RFN), przynależącą do krajów gospodarki wolnorynkowej. Po prawie 50 latach, wskutek nasilających się tendencji zjednoczeniowych i przemian w byłym bloku państw socjalistycznych z dniem 3 października 1990 roku nastąpiła integracja obszaru Niemiec. Od tego momentu na terenie nowych landów (Berlin, Brandenburgia, Meklemburgia-Pomorze Przednie, Saksonia, Saksonia-Anhalt, Turynia) utworzonych na obszarze byłej NRD zaczęto wprowadzać gospodarkę rynkową, a władze ponownie scalonego państwa rozpoczęły proces niwelowania ogromnych różnic w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego obu części kraju. Według szacunków Institut für Wirtschaftsforschung Halle Niemcy Zachodnie w latach 1991–2005 zainwestowały w odbudowę Niemiec Wschodnich ponad 1 bilion 300 mld euro, z czego prawie dwie trzecie wydanej sumy objęły wydatki o charakterze socjalnym, a zaledwie 10% całej kwoty przeznaczono na projekty wspomagające wzrost gospodarczy [www.spiegel.de za Blum, 2009].

Przestrzenne zróżnicowanie poziomu rozwoju demograficznego, społecznego oraz gospodarczego zjednoczonych Niemiec stało się przedmiotem badań wielu naukowców [m.in. Baehr, Gans, 2003; Kröhnert, Klingholz, Sievers, Grosser, Friemel, 2011], w tym również z Polski np. [Budnikowski, 2004; Szymańska, Środa-Murawska, 2007; Szymańska, Środa-Murawska, Biegańska, 2008]. Szczególnie diagnozy dotyczące stopnia przestrzennego zróżnicowania rozwoju społeczno-gospodarczego Republiki Federalnej Niemiec mają istotne znaczenie dla określenia kierunków rozwoju regionów. Przy czym należy pamiętać, że rozwój społeczno-gospodarczy stanowiący istotny element polityki gospodarczej każdego kraju i obejmujący szereg różnorodnych zmian zachodzących w gospodarce narodowej jest zjawiskiem niezwykle złożonym.

Celem niniejszego opracowania jest analiza i ocena przestrzennego zróżnicowania poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego Republiki Federalnej Nie-

miec w roku 2010, a więc 20 lat po zjednoczeniu obu państw, funkcjonujących do 1990 roku w odrębnych warunkach społeczno-gospodarczych.

MATERIAŁY I METODY

Przestrzenne zróżnicowanie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego Niemiec w roku 2010 rozpatrywano na szczeblu powiatowym, tj. dla 111 miast wydzielonych na prawach powiatu (Kreisfreie Städte) oraz 301 powiatów (Landkreise/Kreise), łącznie dla 412 jednostek administracyjnych. Bazę danych składającą się z 15 zmiennych opisujących miasta wydzielone na prawach powiatu oraz powiaty Niemiec w kontekście rozwoju społeczno-gospodarczego, stworzono na podstawie informacji zaczerpniętych z portalu *Regionaldatenbank Deutschland* Urzędu Statystycznego Republiki Federalnej Niemiec i Urzędów Statystycznych Landów (Statistische Ämter des Bundes und der Länder). Dane te obejmują zagadnienia odnoszące się do rozwoju demograficznego (udział osób w wieku poniżej 15 lat w ogólnej liczbie ludności, przyrost naturalny, saldo migracji, gęstość zaludnienia), sytuacji na rynku pracy (pracujący na 1000 ludności, liczba aktywnych przedsiębiorstw na 10 tys. ludności, stopa bezrobocia), bezpieczeństwa publicznego (wypadki drogowe na 100 tys. ludności, ofiary śmiertelne wypadków drogowych na 100 tys. ludności, ranni w wypadkach drogowych na 100 tys. ludności), dostępu do dóbr (wydane pozwolenia na budowę nowych mieszkań na 1000 zawartych małżeństw, powierzchnia użytkowa mieszkania na osobę (m²), liczba samochodów osobowych na 1000 ludności, zarejestrowane domeny .de na 1000 ludności, rozporządzalny dochód gospodarstw domowych *per capita* (euro)).

Do oceny poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego powiatów Niemiec zastosowano metodę wzorca rozwoju, której podstawową ideę zaproponował Z. Hellwig [1968]. Składa się ona z kilku etapów.

Na wstępie zgodnie z wymogiem formalnym metody Hellwiga dotyczącym charakteru zmiennych określono zmienne pozytywne (tzw. stymulanty – cechy: $Z_1, Z_2, Z_3, Z_4, Z_5, Z_6, Z_{11}, Z_{12}, Z_{13}, Z_{14}, Z_{15}$), których wysokie wartości są korzystne z punktu widzenia istoty analizowanego zjawiska oraz zmienne negatywne (tzw. destymulanty – sytuacja odwrotna, tzn. korzystne są niskie wartości, cechy: Z_7, Z_8, Z_9, Z_{10}) – por. tab. 1.

Przyjęte do badania zmienne charakteryzujące się różnymi wartościami poddano standaryzacji według wzoru:

$$z_{ij}^o = \frac{z - z_{ij}}{S(x)}$$

gdzie:

z_{ij}^o – standaryzowana wartość zmiennej j w i -tej jednostce,

z_{ij} – wartość zmiennej j w i -tej jednostce,

\bar{z} – średnia arytmetyczna zmiennej j ,
 $S(x)$ – odchylenie standardowe zmiennej j .

W kolejnym kroku, aby wyeliminować zmienne o małym zróżnicowaniu wewnętrznym obliczono współczynnik zmienności (V_s), a więc zbadano iloraz odchylenia standardowego przez średnią arytmetyczną poszczególnych zmiennych. Przyjęto, że współczynnik zmienności (V_s) na poziomie 10% oznacza stosunkowo wysokie wewnętrzne zróżnicowanie danej zmiennej. Wśród badanych cech, jedynie dla zmiennej z_{12} współczynnik zmienności nie przekroczył 10%, w związku z tym w dalszej analizie nie uwzględniono tej cechy (z_{12} – powierzchnia użytkowa mieszkań przypadająca na 1 osobę – por. tab. 1).

Tabela 1. Cechy miast wydzielonych na prawach powiatu oraz powiatów Niemiec uwzględnione w analizie przestrzennego zróżnicowania poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego w roku 2010

z	z_{\max}	z_{\min}	\bar{z}	V_s
z_1	18,1 (Cloppenburg)	8,8 (miasto Suhl)	13,3	11,6
z_2	2,9 (miasto Monachium)	-9,17 (Osterode am Harz)	-2,93	76,9
z_3	16,1 (miasto Landau in der Pfalz)	-12,2 (miasto Suhl)	0,6	787,9
z_4	4355,3 (miasto Monachium)	37,1 (Meklemburg- Strelitz)	519,6	129,9
z_5	1168,2 (miasto Schweinefurt)	245,7 (Südwestpfalz)	486,1	28,5
z_6	822,8 (Sternberg)	274,6 (miasto Wolfsburg)	459,7	16,7
z_7	19,2 (Demmin)	2,2 (Eichstätt)	8,3	43,9
z_8	8,6 (miasto Speyer)	2,9 (miasto Suhl)	5	17,4
z_9	19,4 (Hildburghausen)	0 (16 miast)	5,4	65,7
z_{10}	8,6 (miasto Weiden in der Oberpfalz)	2,4 (miasto Suhl)	4,7	20,8
z_{11}	1997,6 (miasto Erlangen)	48 (Goslar)	414,9	59,3
z_{12}	59,0 (Kaiserlautern)	33,8 (miasto Wismar)	43,2	9,3
z_{13}	899,3 (miasto Wolfsburg)	319,5 (miasto Berlin)	531	11,1
z_{14}	719 (Amberg-Sulzbach)	38,1 (Demmin)	134,7	50,2
z_{15}	31020 (miasto Heilbronn)	13895 (miasto Weimar)	18586,5	12,9

Objaśnienia: z – cecha; z_{\max} – wartość maksymalna; z_{\min} – wartość minimalna; \bar{z} – średnia arytmetyczna; V_s – współczynnik zmienności w %; z_1 – udział osób w wieku poniżej 15 lat w ogólnej liczbie ludności; z_2 – przyrost naturalny; z_3 – saldo migracji; z_4 – gęstość zaludnienia; z_5 – pracujący na 1000 ludności; z_6 – liczba aktywnych przedsiębiorstw na 10 tys. ludności; z_7 – stopa bezrobocia (%); z_8 – wypadki drogowe na 100 tys. ludności; z_9 – ofiary śmiertelne wypadków drogowych na 100 tys. ludności; z_{10} – ranni w wypadkach drogowych na 100 tys. ludności; z_{11} – wydane pozwolenia na budowę nowych mieszkań na 1000 zawartych małżeństw; z_{12} – powierzchnia użytkowa mieszkania na osobę (m^2); z_{13} – liczba samochodów osobowych na 1000 ludności; z_{14} – zarejestrowane domeny .de na 1000 ludności; z_{15} – rozporządzalny dochód gospodarstw domowych *per capita* (euro).

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych *Regionaldatenbank Deutschland*.

Następnie skonstruowano hipotetyczny wzorzec rozwoju, względem którego określono odległości rzeczywistych punktów. Wzorzec rozwoju (P_0) może być abstrakcyjny i ustalany jest na podstawie wartości zmiennych, w ten sposób, że dla stymulant i destymulant przyjmuje odpowiednio wartości maksymalne lub minimalne. To oznacza, że jego określenie przyjmuje postać:

P_0 – abstrakcyjny wzorzec rozwoju o współrzędnych $z_{01}, z_{02}, z_{03}, \dots, z_{0n}$, gdzie

$$z_{0j} \begin{cases} = \max z_{ij}, \text{ jeżeli } j \in I \text{ (} j=1, 2, 3, \dots, n \text{)} \\ i \\ = \min z_{ij}, \text{ jeżeli } j \notin I \text{ (} j=1, 2, 3, \dots, n \text{)} \end{cases}$$

I – zbiór stymulant,

z_{ij} – zestandaryzowana wartość zmiennej j w i -tej jednostce administracyjnej.

W kolejnym kroku obliczono odległości taksonomiczne poszczególnych elementów od obiektu wzorcowego stosując metrykę euklidesową o postaci:

$$d_{i0} = \sqrt{\sum_{j=1}^m (z_{ij} - z_{0j})^2}, \quad i=1, 2, \dots, m;$$

oraz wskaźnik syntetyczny zdefiniowany jako:

$$s_i = 1 - \frac{d_{i0}}{d_0}, \quad i=1, 2, \dots, m$$

gdzie:

$$d_0 = \bar{d}_0 + 2S(d_0),$$

przy czym:

s_i – syntetyczna miara odległości i -tej jednostki administracyjnej od teoretycznie ustalonego wzorca,

d_{i0} – taksonomiczna odległość i -tej jednostki administracyjnej od wzorca rozwoju,

\bar{d}_0 – średnia arytmetyczna ciągu d_{i0} ($i=1, 2, \dots, n$),

$S(d_0)$ – odchylenie standardowe ciągu d_{i0} ,

z_{ij} – zestandaryzowane wartości zmiennej j w i -tej jednostce,

z_0 – wartość wzorca rozwoju,

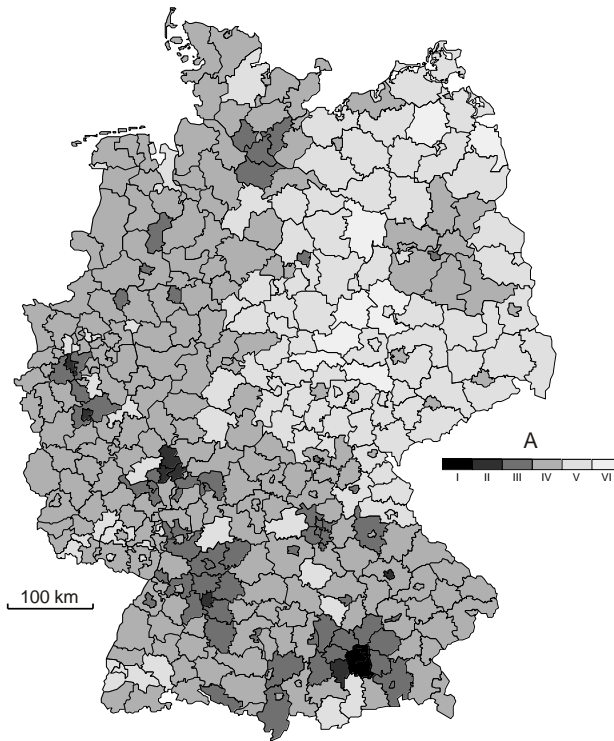
m – liczebność zbioru cech,

n – liczebność zbioru ocenianych jednostek administracyjnych.

Tak ustalony dla każdej jednostki administracyjnej wskaźnik syntetyczny s_i pozwolił na uporządkowanie liniowe zbioru badanych miast wydzielonych na prawach powiatu oraz powiatów od „najlepszych” (numer 1) do „najgorszych” (numer n) pod względem poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego.

WYNIKI BADAŃ

Przystępując do omówienia wyników badań na wstępie należy podkreślić, że według obliczonego współczynnika zmienności (por. tab. 1) największe różnice przestrzenne wykazują cechy x_3 oraz x_4 , co świadczy o znacznym zróżnicowaniu miast wydzielonych na prawach powiatu oraz powiatów Niemiec pod względem salda migracji ($V_s = 787,9\%$) oraz gęstości zaludnienia ($V_s = 129,9\%$). Najmniejszy zakres zmienności dotyczy cech x_{11} , x_{12} , x_{13} , x_{15} ($V_s < 13\%$), co oznacza, że analizowane jednostki administracyjne najmniej zróżnicowane są pod względem udziału osób w wieku poniżej 15 lat w ogólnej liczbie ludności, przeciętnej powierzchni użytkowej mieszkania przypadającej na 1 osobę, liczby samochodów na 1000 osób oraz rozporządzalnego dochodu gospodarstw domowych *per capita*.

Rysunek 1. Przestrzenne zróżnicowanie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego Niemiec w roku 2010

Objaśnienia: A – poziom rozwoju społeczno-gospodarczego według wskaźnika syntetycznego s_i ; I – wybitny poziom rozwoju ($s_i \geq 0,40$); II – bardzo wysoki poziom rozwoju ($0,40 > s_i \geq 0,30$); III – wysoki poziom rozwoju ($0,30 > s_i \geq 0,20$); IV – przeciętny poziom rozwoju ($0,20 > s_i \geq 0,10$); V – niski poziom rozwoju ($0,10 > s_i \geq 0,00$); VI – bardzo niski poziom rozwoju ($s_i < 0,00$).

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych *Regionaldatenbank Deutschland*.

Wykorzystując natomiast wartości wskaźnika syntetycznego s_i wyróżniono sześć klas analizowanych jednostek administracyjnych według poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego, a mianowicie:

- I – wybitny poziom rozwoju ($s_i \geq 0,40$);
- II – bardzo wysoki poziom rozwoju ($0,40 > s_i \geq 0,30$);
- III – wysoki poziom rozwoju ($0,30 > s_i \geq 0,20$);
- IV – przeciętny poziom rozwoju ($0,20 > s_i \geq 0,10$);
- V – niski poziom rozwoju ($0,10 > s_i \geq 0,00$);
- VI – bardzo niski poziom rozwoju ($s_i < 0,00$) – por. rys. 1.

Wydzielona dwuelementowa klasa I zawiera miasto wydzielone na prawach powiatu Monachium – stolicę landu Bawarii oraz okalający je powiat o tej samej nazwie, które cechują się nieporównywalnie wyższą pozycją w stosunku do pozostałych jednostek administracyjnych pod względem wartości wskaźnika syntetycznego ($s_i > 0,44$). Dla obu jednostek administracyjnych charakterystyczne są także najwyższe lub bardzo wysokie wartości stymulant oraz bardzo niskie destymulant.

Klasę II utworzyło pięć dużych (liczących powyżej 100 tys. mieszkańców) miast wydzielonych na prawach powiatu: Bonn ($s_i = 0,34$), Ratyzbona ($s_i = 0,34$), Frankfurt nad Menem ($s_i = 0,32$), Düsseldorf ($s_i = 0,31$), Stuttgart ($s_i = 0,31$) oraz trzy powiaty, a mianowicie: Main-Taunus-Kreis ($s_i = 0,34$), Starnberg ($s_i = 0,34$) i Hochtaunuskreis ($s_i = 0,33$), wszystkie zlokalizowane na terenie starych landów. Jednostki te cechują się bardzo wysokim poziomem rozwoju, na co wpływ mają przede wszystkim bardzo wysokie wartości stymulant: z_3, z_5, z_{14} i z_{15} (saldo migracji, pracujący na 1000 ludności, zarejestrowane domeny .de na 1000 ludności, rozporządzalny dochód gospodarstw domowych *per capita*) oraz bardzo niskie wartości destymulanty z_9 (ranni w wypadkach drogowych na 100 tys. mieszkańców).

Do klasy III zaliczono 64 jednostki administracyjne o wysokim poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego ($0,30 > s_i \geq 0,20$), z czego prawie połowę (27) stanowią miasta wydzielone na prawach powiatu położone w obrębie starych landów (jedynie Poczdam położony jest na terenie nowych landów), a pozostałe powiaty zlokalizowane są wyłącznie na terenie starych landów. Stosunkowo wysokie wartości wskaźnika syntetycznego wynikają z wartości cech: z_{11}, z_{13}, z_{14} i z_{15} (wydane pozwolenia na budowę nowych mieszkań na 1000 zawartych małżeństw, liczba samochodów osobowych na 1000 ludności, zarejestrowane domeny .de na 1000 ludności, rozporządzalny dochód gospodarstw domowych *per capita*) oraz niskich wartości cechy z_9 (ranni w wypadkach drogowych na 100 tys. mieszkańców).

Z kolei w IV klasie znalazło się aż 237 jednostek administracyjnych, których poziom rozwoju społeczno-gospodarczego można określić jako przeciętny. Wśród badanych jednostek administracyjnych zaledwie 16 (co stanowi 6,8% ogółu elementów klasy IV) położonych jest w obrębie nowych landów, a pozostałe 221 zlokalizowanych jest na terenie starych landów. Dla klasy IV charakterystyczne są niskie wartości cech: z_2, z_3 i z_{14} (przyrost naturalny, saldo migracji, zarejestrowane domeny .de na 1000 ludności). Należy zauważyć, że na obszarze

nowych landów przeciętny poziom rozwoju społeczno-gospodarczego dotyczy dziewięciu miast wydzielonych na prawach powiatu, są to: Berlin, Chemnitz, Cottbus, Drezno, Erfurt, Greifswald, Jena, Lipsk, Schwerin oraz siedmiu powiatów, z czego aż sześć tworzyło pierścień okalający stolicę Niemiec–Berlin.

Do przedostatniej V klasy cechującej się niskim poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego ($0,10 > s_i \geq 0,00$) zaliczono 92 powiaty i miasta wydzielone na prawach powiatu. Wśród których znajduje się 13 miast wydzielonych na prawach powiatu oraz 48 powiatów, tj. łącznie 61 jednostek administracyjnych zlokalizowanych na terenie nowych landów oraz 9 miast wydzielonych na prawach powiatu i 22 powiaty z obszaru starych landów. Dla klasy V charakterystyczne są bardzo niskie wartości cech: z_2, z_3, z_{11}, z_{14} i z_{15} (przyrost naturalny, saldo migracji, wydane pozwolenia na budowę nowych mieszkań na 1000 zawartych małżeństw, zarejestrowane domeny .de na 1000 ludności, rozporządzalny dochód gospodarstw domowych *per capita*) i jednocześnie wysokie wartości cechy x_7 (stopa bezrobocia).

Ostatnią, 9-elementową klasę VI cechującą się bardzo niskim poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego ($s_i < 0,00$) utworzyły powiaty wyłącznie z terenu nowych landów: Anhalt-Bitterfeld ($s_i = -0,003$), Burgenlandkreis ($s_i = -0,003$), Demmin ($s_i = -0,007$), Kyffhäuserkreis ($s_i = -0,009$), Mansfeld-Südharz ($s_i = -0,011$), Oberspreewald-Lausitz ($s_i = -0,011$), Salzlandkreis ($s_i = -0,016$), Stendal ($s_i = -0,025$) i Uecker-Randow ($s_i = -0,046$). Powiaty te charakteryzują się bardzo niskimi wartościami wszystkich stymulant, z wyjątkiem cechy z_{13} (liczba samochodów osobowych na 1000 ludności) oraz bardzo wysokimi wartościami destymulant z_7 i z_9 (stopa bezrobocia, ofiary śmiertelne wypadków drogowych na 100 tys. ludności). Ujemne wartości wskaźnika syntetycznego omawianych dziewięciu powiatów wskazują na wybitnie niski poziom rozwoju społeczno-gospodarczego tych jednostek.

Porównując z kolei średnie wartości badanych cech dla miast wydzielonych na prawach powiatu oraz powiatów w rozbiciu na stare i nowe landy, należy zauważyć, że zdecydowanie wyższe średnie wartości wszystkich stymulant i niższe wartości destymulant z_7 i z_9 odnotowano dla starych landów, podczas gdy dla nowych odnotowano niższe niż dla starych landów wartości destymulant z_8 i z_{10} – por. tab. 2.

Tabela 2. Średnie wartości cech miast wydzielonych na prawach powiatów oraz powiatów Niemiec w roku 2010

	z_1	z_2	z_3	z_4	z_5	z_6	z_7	z_8	z_9	z_{10}	z_{11}	z_{12}	z_{13}	z_{14}	z_{15}
SL	13,8	-2,6	1,3	565,5	496,7	468,0	7,0	5,1	5,2	4,9	447,9	44,2	536,8	146,9	19365,5
NL	11,2	-4,3	-2,3	348,2	446,6	428,6	12,9	4,8	6,1	4,1	291,5	39,6	509,1	89,1	15676,1
N	13,3	-2,9	0,6	519,6	486,1	459,7	8,3	5,0	5,4	4,7	414,9	43,2	531,0	134,7	18586,5

Objaśnienia: SL – stare landy (Szwecja-Holsztyn, Hamburg, Brema, Dolna Saksonia, Nadrenia Północna-Westfalia, Hesja, Nadrenia-Palatynat, Saara, Badenia-Wirtembergia, Bawaria), L – nowe landy (Berlin, Brandenburgia, Meklemburgia-Pomorze Przednie, Saksonia, Saksonia-Anhalt, Turyngia), $z_1, z_2, z_3, \dots, z_{15}$ – jak w tab. 1.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych *Regionaldatenbank Deutschland*.

Oznacza to, że generalnie miasta wydzielone na prawach powiatu i powiaty Niemiec Zachodnich cechują się korzystniejszymi wartościami rozwoju społeczno-gospodarczego niż jednostki zlokalizowane na terenie byłej Republiki Demokratycznej Niemiec.

WNIOSKI

Badanie zróżnicowania poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego Niemiec w roku 2010 wykazało, że nadal w przestrzeni Republiki Federalnej Niemiec wyodrębnia się granica niemiecko-niemiecka. W zasadzie cały obszar byłej Niemieckiej Republiki Demokratycznej cechuje niższy poziom rozwoju społeczno-gospodarczego. Jednakże w Niemczech Wschodnich, z jednej strony dla miast wydzielonych na prawach powiatu: Chemnitz, Cottbus, Drezno, Erfurt, Greifswald, Jena, Lipsk, Poczdam, Schwerin, powiatu Bad Doberan oraz Berlina wraz z otaczającymi go powiatami zanotowano nieco wyższy poziom rozwoju społeczno-gospodarczego. Z drugiej natomiast strony aż dziewięć powiatów zlokalizowanych na terenie nowych landów zaklasyfikowanych zostało do najniższej klasy rozwoju społeczno-gospodarczego. Wydaje się więc, że szczególnie na obszarze południowej części landu Saksonia-Anhalt oraz północno-wschodniej części landu Meklemburgia-Pomorze Przednie powinny zostać wdrożone działania ukierunkowane na poprawę sytuacji społeczno-gospodarczej.

Wykazane różnice pomiędzy najlepiej i najslabiej rozwiniętymi powiatami oraz miastami wydzielonymi na prawach powiatu mogą być interpretowane jako wyraz polaryzacji rozwoju społeczno-gospodarczego regionu Niemiec. Wskazane dysproporcje uwidaczniają się nie tylko w układzie nowe a stare landy, lecz także w układzie rdzeń – peryferie. Przy czym rdzeń dla obszaru zachodnich Niemiec stanowią (wraz z przyległymi powiatami) miasta wydzielone na prawach powiatu: Aschaffenburg, Bonn, Darmstadt, Düsseldorf, Erlangen, Frankfurt nad Menem, Fürth, Hamburg, Mainz, Monachium, Stuttgart i Wiesbaden, a dla Niemiec Wschodnich Berlin. Natomiast peryferia tworzą generalnie powiaty nowych landów, a także powiaty zlokalizowane wzdłuż wschodniej granicy landu Dolna Saksonia oraz powiaty północno-wschodniej Bawarii.

Należy podkreślić, że prowadzona od lat 90. XX wieku intensywna polityka scalania nowych i starych landów oraz niwelowania różnic w rozwoju społeczno-gospodarczym Niemiec z pewnością przynosi wymierne efekty. Zważywszy jednak na otrzymane wyniki badań należy stwierdzić, że okres 20 lat jest jeszcze zbyt krótki, aby można mówić o małym spolaryzowaniu obu części Niemiec w odniesieniu do poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego w świetle wybranych wskaźników.

LITERATURA

- Baehr J., Gans P., 2003, *Regionale Typen ähnlicher Migrationsdynamik in Deutschland*, „Zeitschrift für Bevölkerungswissenschaft“ nr 28 (2–4), Harald Boldt Verlag, Wiesbaden, s. 233–242.
- Blum U., 2009, *Deutsche Einheit – ein wirtschaftlicher Gewinn*, „MUT – Zeitschrift für Kultur, Politik und Geschichte“ nr 44 (11), s. 74–79.
- Budnikowski T., 2004, *Standard życia w obydwu częściach Niemiec [w:] Zjednoczone Niemcy Bilans przemian ekonomicznych, społecznych i politycznych (1990–2002)*, red. P. Kal-ka, J. Kiwerska, Studium Niemcoznawcze nr 79, Instytut Zachodni, Poznań, s. 144–161.
- Hellwig Z., 1968, *Zastosowanie metody taksonomicznej do typologii podziału kraju ze względu na poziom rozwoju oraz zasoby i strukturę wykwalifikowanych kadr*, „Przegląd statystyczny”, t. 15, nr 4.
- Kröhnert S., Klingholz R., Sievers F., Grosser T., Friemel K., 2011, *Die demographische Lage der Nation*. Berlin Institut für Bevölkerung und Entwicklung, Berlin.
- Szymańska D., Środa-Murawska S., 2007, *The Ageing Process in Germany from 1995 to 2002*, „Economic and Environmental Studies”, No. 9, Opole, s. 109–117.
- Szymańska D., Środa-Murawska S., Biegańska J., 2008, *Germany – two demographical-ly different states?*, Bulletin of Geography (socio-economic series), Nicolaus Copernicus University Press, Toruń, nr 10/2008, s. 85–91.
www.spiegel.de.

Streszczenie

W dniu 3 października 1990 roku nastąpiło zjednoczenie rozdzielonych przez okres prawie 50 lat obu części Niemiec: Niemieckiej Republiki Demokratycznej – pozostającej pod wpływem gospodarki socjalistycznej i Republiki Federalnej Niemiec – przynależącej do krajów gospodarki rynkowej. Od tego momentu na terenie nowych landów utworzonych na obszarze byłej NRD zaczęto wprowadzać gospodarkę rynkową, a władze ponownie scalonego państwa rozpoczęły proces niwelowania ogromnych różnic w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego obu części Niemiec. Celem niniejszego opracowania była analiza i ocena przestrzennego zróżnicowania poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego Niemiec w roku 2010, a więc 20 lat po zjednoczeniu obu państw. Na podstawie przeprowadzonych badań stwierdzono, że w przestrzeni Niemiec nadal wyodrębnia się granica niemiecko-niemiecka i w zasadzie cały obszar byłej Niemieckiej Republiki Demokratycznej cechuje niższy poziom rozwoju społeczno-gospodarczego. Wykazane różnice pomiędzy najlepiej i najsłabiej rozwiniętymi jednostkami administracyjnymi mogą być interpretowane jako wyraz polaryzacji rozwoju społeczno-gospodarczego regionu Niemiec, a okres 20 lat jest jeszcze zbyt krótki, aby można mówić o małym zróżnicowaniu obu części Niemiec w odniesieniu do poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego.

Spatial Variations in the Level of Socio-Economic Development of Germany*Summary*

On 3 October 1990, two German states, the socialist German Democratic Republic and the capitalist Federal Republic of Germany, unified after almost 50 years of separation. In the Länder re-established in the former GDR a market economy started to be implemented and the

government of the new German state launched initiatives to eliminate the huge gaps between the levels of socio-economic development in eastern and western Germany. This article analyzes and evaluates the Federal Republic of Germany with respect to spatial variations in its socio-economic development that still persisted in 2010, i.e. 20 years after official unification. The conclusion arising from the research is that the German-German border still divides the territory of the unified state and that basically the whole of the former GDR is at a lower level of socio-economic development. The highlighted differences between the best and the least developed administrative units in the country can be interpreted as an expression of polarization in its development. At the same time, though, the period of 20 years is too short to expect the differences to be small.